

Pasi Kuusiluoma

SUOMALAINEN SUKUNIMI

Suomalaisen sukunimen historiaa.

Sukunimellä tarkoitetaan yleensä isältä lapsille periytyvää nimeä. Nykyaikainen tapa käyttää sukunimeä on suhteellisen nuori, mutta tapa osoittaa kuuluvaisuutta johonkin sukuun on ikeivanha, esimerkiksi Raamatussa mainitaan "Daavidin suku". Seuraavassa otan esille joitain näkökohtia suomalaisen sukunimen kehityksestä.

Esihistoriallisena aikana - siis suomalaisten pakauuden aikana - käytetyistä henkilönimistä on jonkun verran asiakirjallisiakin tietoja, mutta sen sijaan itämerensuomalaisilla on jo tässä vaiheessa ollut varsinaisia sukunimiä. Toistaiseksi on ratkaisematta, oliko Suomessa jo tuolloin sukunimiä, mutta on kuitenkin oletettu, että niitä on säilynyt joissain talonnimissä. Näin esimerkiksi eläinnimissä varsinkin Karjalassa ja nen-päätteisissä sukunimissä. Yksilönimet olivat merkittävämpiä, sillä ne erottivat yksilöt toisistaan. Tuolloin esiintyi myös lisänimiä, mutta ne eivät olleet perinnöllisiä.

Aivan varmoja tietoja suomalaisista sukunimistä on varsinaisesti vasta kristinuskon tulon jälkeen 1100-luvulla. Jokin pakauuden aikainen henkilönnimi on saatanut muuttua sukunimeksi jo siinä vaiheessa kun nimen kantaja kastettiin ja sai uuden nimen. Esimerkiksi Lempiäisestä saattoi tulla Olli Lempiäinen. Uudet kristilliset etunimethän annettiin tietenkin kristillisten pyhimysten mukaan. Yleensä kuitenkin useimmat sukunimet saivat alkunsa isän, tilan tai asuinpaikan sekä myös henkilön ominaisuuden tai ammatin pohjalta mukailluista lisänimistä. Aluksi ne vaihtelivat sukupolvea toiseen ja asuinpaikan myötä, mutta vähitellen jäivät pysyviksi ja perinnöllisiksi.

Länsi-Suomessa sukunimet jäivät 1500-luvun keskivaiheen jälkeen pois käytöstä, koska talonnimet teki-vät ne tarpeettomiksi. Tällöin tulivat yleisesti käyt-töön ns patronyymit. Ne olivat sukunimiä vastaavia nimiä etunimen ohella, jotka muodostettiin liittämäl-lä isän nimen perään sana "poika" tai "tytär" (Matti Mikonpoika, Liisa Pekantytär).

Talonnimet taaskin ovat olleet tunnettuja jo kes-kiaikana, mutta ovat ehkä laajemmalti tulleet käyttöön vasta 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alussa, jolloin valtaosa niistä muodostettiin isäntien ristimänimistä -la ja -lä päätteiden avulla. Näin ollen sukunimet oli-vat melkeinpä yksinomaan aateliston etuoikeus. 1500 -luvun kuuluisista suomalaisista aatelinimistä muistam-me Kurjen, Hornin, Flemingin jne. 1500-luvulla alkoi-vat myös kaupunkien porvarit entistä enemmän käyttää sukunimiä. Sen sijaan suurelta osin varsinainen maalais-kansa piti erityisen sukunimen käyttöä turhana hienos-teluna talonnimien ohella.

Itä-Suomessa, Savo-Karjalan alueella tilanne oli toisenlainen. Siellä sukunimet vakiintuivat pysyviksi. Hyvin usein sukunimi oli sama tai sisälsi saman vartalon kuin asuinpaikkana olevan kylän nimi, esimerkiksi Hän-nikkälänniemessä asui Hännikäisiä ja Kaipolan kylässä Kaipoisia. Paljon käytettiin myös eläinten nimistä muo-dostettuja sukunimiä kuten esimerkiksi Kettu, Hiiri ja Tiainen.

Isäntä ei omaksunut sen talon nimeä, jonne hän muut-ti vaikkapa kotivävyksi, vaan säilytti lapsuusaikansa sukunimen. Niinpä samassa talossa saattoi asua useita erinimisiä perheitä. - Länsi-Suomessa taas isäntää ja hänen perhettään nimitettiin talon mukaan, jos yleensä siihen tarvetta oli; samoin oli myös kotivävyyn kohdalla. Näin oli myös silloin kun talo siirtyi kokonaan toiselle suvulle, sillä talon nimen muuttaminen ei niin vain ollut mahdollista.

1600-luvulla tulivat aatelisten nimet välttämättö-miksi Ruotsin ritarihuoneen perustamisen jälkeen. Tuol-loin alkoi esiintyä myös pappissuvuilla ja muillakin kir-

kon palveluksessa toimivilla latinalais- ja kreikkalaisperäisiä sukunimiä. Ne muodostettiin usein -ius (latinaa) ja -ander (kreikkaa) päätteillä. Omasta esivanhempaintaulustani löydän nimen R I V A N D E R. Kaarle Henrikinpoika Rivander toimi Pidisjärven lukkarina 1700-luvun alkupuolella. On oletettu, että Henrik Rivander olisi omaksunut sukunimensä vaimoltaan, joka olisi kuulunut pappissukuun. Tämä vain esimerkkinä siitä, kuinka sukunimen saaminen oli myös mahdollista tapahtua. Tunnettuja latinalaisperäisiä sukunimiä ovat mm Calamnius (tulee sanoista kala ja amnis 'joki') eli kalajokinen ja Cajanus eli kajaanelainen. Pitäjän ensimmäisen papin sukunimi saattoi olla sittemmin myös pappilan nimenä. Esimerkiksi Pidisjärvellä (nykyinen Nivala) kirkkoherra Simelius antoi nimensä Similä-pappilalle. 1600-luvulla esiintyi jo yleisesti myös porvaristolla sukunimiä. Ne olivat yleensä kaksiosaisia ruotsinkielisiä nimiä, kuten Strömberg tai Bergström. Eräs pidisjärveläinen talonpoikainen esi-isäni oli pahasti velkaantunut kalajokelaiselle kauppiaille Erasmus Björkmanille 1600-luvun loppupuolella.

Ruotujakolaitoksen myötä 1680-luvulla syntyivät ns sotilasnimet. Ne olivat enimmäkseen ruotsinkielisiä ja lyhyitä, muutaman tavun pituisia nimiä. Tunnetuin sotilasnimi lienee Svärd. Kaikki muistavat Vänrikki Stoolin tarinoista Lotta Svärdin, Suomen sodassa kaatuneen sotilaan lesken ja sotilaiden auttajan. Vänrikki Stoolin tarinoista ovat tuttuja myös nimet Munter ja Tapper. - Eräällä 1700-luvun alkupuoliskolla eläneellä sotilas-esi-isälläni oli sukunimenä Tulpan (lieneekö tulppaani tunnettu Suomessakin jo tuolloin).

Sotilasnimen antoi yleensä värvääjän kirjuri, jonka piti keksiä sukunimettömille renkipojille sukunimi, tietenkin ruotsinkielinen. 1700-luvulta lähtien alkoivat myös maaseudun käsityöläiset käyttää sukunimiä entistä enemmän. Kaupunkien käsityöläisten sukunimien kehitys oli ollut samankaltainen kuin porvaristonkin. Käsityöläisten nimet olivat aluksi ruotsinkielisiä, mutta myöhemmin

yhä enemmän suomenkielisiä. Kun entisaikoina ammatti siirtyi useasti isältä pojalle monessa polvessa, saattoi ammattia tarkoittavasta nimestä tulla sukunimi: esim. Kankuri, Kaituri, Mylläri, Seppä tai Sorvari.

1800-luku oli kansallisen heräämisen aikaa ja suomalaisuutta ja suomenkielen käyttöä ruvettiin korostamaan. Maassamme vaikuttivat monet merkittävät suomalaisuusmiehet kuten J.V. Snellman, Elias Lönnrot ja A.I. Arwidson. Kansallistunteen herätessä ryhdyttiin myös sukunimiä suomentamaan: Forsmanista tuli Yrjö-Koskinen, Stenwallista Kivi ja Krohnista Suonio. Suomentamisvimma jatkui 1900-luvulle jopa yltyen ja se huipentui v. 1907 lähes 32500 suomennettuun sukunimeen. Vuonna 1921 astui voimaan (vuoden 1920) sukunimilaki, jonka ensimmäinen ja toinen pykälä kuuluvat seuraavasti:

"Jokaisella Suomen kansalaisella tulee olla määrätty sukunimi. Se, jolla ei ole sukunimeä, olkoon velvollinen yhden vuoden kuluessa tämän lain voimaan tulemisesta sukunimen hankkimaan."

Lain voimaan tulemisen aikaan oli Suomessa vielä suhteellisen runsaasti väestöä, jolla ei sukunimeä ollut, vaan jotka käyttivät vain patronyymejä. Näin oli varsinkin maaseudun tilattoman väestön keskuudessa. Ennen uuden sukunimilain voimaan tuloa oli myös sukunimen vaihteleminen täysin vapaata, mutta lain yhteydessä annettiin kehoitus ottaa "perintösukunimet". Esimerkiksi isoisäni vaihtoi Konttila-sukunimensä toiseksi, sillä "kun panee kontin selkään niin sukunimi näkyy selästä". Vuoden 1920 tienoil-la hän kuitenkin vaihtoi sukunimensä entiseen "perintösukunimeen".

Sukunimi ja laki.

Nykyinen avioliittolainsäädäntömme pohjautuu Ruotsin valtakunnan lain naimakaareen v:ltä 1734. Siinä annettiin naiselle oikeus käyttää miehensä sukunimeä ja näin taattiin, että vaimo kuului samaan säätyyn miehensä kanssa. Varsinaista velvollisuutta nimen vaihtoon ei kuitenkaan ollut. V:n 1920 sukunimilaki määräsi, että jokaisella suomalaisella tulee olla sukunimi, mutta vielääkään ei velvoitettu naista käyttämään miehensä sukunimeä. Nykyisin voimassa oleva v:n 1929 (tuli voimaan 1930) sukunimilaki

sitten määräsi, että naisen tulee avioliitossa käyttää miehensä sukunimeä tai poikkeustapauksessa tyttönimeään siihen yhdistettynä.

Säännökset lapsen sukunimestä ovat avioliittolaissa, isyyslain voimaannpanosta annetussa laissa ja ottolapsilaissa. Avioliitossa syntynyt lapsi saa isän sukunimen. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saa joko sen nimen, mikä äidillä oli lapsen syntymähetkellä tai isän nimen, jos isyys tunnustetaan. On myös mahdollista, että avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saa äidin puolison sukunimen.

Sukunimen oikeussuojaa valvoo Suomalaisuuden Liitto, joka otti valvoakseen, ettei käytössä olevia sukunimiä oteta käyttöön lainvastaisesti. Jos joku luulee toisen laittomasti saaneen sukunimensä, on henkilöllä oikeus ajaa tuomioistuimessa kannetta tuomion kumoamiseksi.

Nimenmuutosta haetaan lääninhallitukselta. Sitä ei myönnetä, jos halutaan muuttaa vähemmän tavallinen sukunimi yleisesti käytössä olevaan tai jos uusi nimi on tietävästi jollain toisella suvulla. Myös edellisissä tapauksissa muutos myönnetään, jos hakija on aikaisemmin laillisesti käyttänyt nimeä tai hänen esi-isänsä ovat sitä käyttäneet. Haettava nimi ei kuitenkaan saa olla kielenvastainen tai muuten sopimaton.

Sukututkijat ovat varmaankin seuranneet lehdistössä käytyä keskustelua uudesta sukunimilakiehdotuksesta. Sen mukaan nainen saisi avioliittoon mennessään säilyttää oman sukunimensä. Olisi myös mahdollista, että mies ja vaimo voisivat ottaa yhteisen nimen, joka olisi jommankumman alkuperäinen nimi. Lasten sukunimestä vanhemmat sopsivat keskenään, ellei, niin lasten sukunimi olisi automaattisesti sama kuin äidin.

Viime vuoden lopulla Suomalaisuuden Liitto esitti uuden vaihtoehdon: sukunimi määräytyisi samalla tavoin kuin tähänkin asti, mutta vaimo saisi säilyttää tyttönimensä jos haluaa. Muutoin vaimo aina ottaisi miehen-sä sukunimen ja lapset saisivat isän sukunimen.

Sukunimen säntäminen ei aina ole yksiselitteinen juttu. Tämä johtuu suomenkielen ns. astevaihtelusta. Esimerkiksi jos sana korte on yleisnimi, se taipuu normaalisti 'kortteen', mutta sukunimenä sen on mahdollista taipua myös 'korten. Pääsääntönä on, että suku itse määrää, miten sukunimi taipuu. Yksi syy, miksi jokin sukunimi ei taiputuksessaan noudata kielen normaalia taiputusta, on selvyyden tarve: suku haluaa, että nimi säilyttää tunnettavuutensa kaikissa sijamuodoissa. Toiseksi saatetaan katsoa, että sana sukunimenä muuttuu eräänlaiseksi suvun symboliksi, jolloin se ei enää käytädy tavallisen sanan tavoin.

Sukunimen suojaus.

Sukunimen suojaamisella tarkoitetaan sitä, että nimen haltija antaa Suomalaisuuden Liiton tehtäväksi valvoa, että nimeä ei anneta ilman haltijan suostumusta kenellekään muulle. Vaivojensa palkaksi liitto veloittaa vaivaiset 200 markkaa. - Käytännössä Suomalaisuuden Liitto suorittaa valvonnan seuraamalla lääninhallituksille tehtyjä nimenmuutoshakemuksia ja vertaamalla haettuja nimiä liiton sukunimikortistoon. Siihen on merkitty myös kaikki suojatut sukunimet. Mikäli sitten joku hakee suojattua nimeä, liitto ilmoittaa tästä lausunnossa lääninhallitukselle ja ottaa myös tarvittaessa yhteyttä nimen haltijaan.

Jos joku on jostain syystä saanut itselleen toiselle suojatun sukunimen, voi nimensuojaaja liiton suojaustodistuksen ja sukunimilain säännösten perusteella saada asian kumotuksi oikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä, kun

sukunimi on merkitty väestörekisteriin. Liitto valvoo myös muuta sukunimeen kohdistuvaa loukkausta ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin. Suomalaisuuden Liiton v 1906 tapahtuneen perustamisen jälkeen yli 8000 sukunimeä on suojattu.

Käytännössä sukunimen suojaaminen tapahtuu siten, että täytetään Suomalaisuuden Liitolta saatava kaavake, jossa kysytään kymmentä sukunimen käyttäjää sekä suvun päämiestä tai vastaavaa. Tällä suvun päämiehellä ilmeisesti tarkoitetaan suvun vanhinta henkilöä. Sitteen maksetaan suojausmaksu postiin tai pankkiin ja liitosta lähetetään kirjallinen todistus suojatusta sukunimestä.

Joidenkin tietojen mukaan uudet sukunimilakisäädökset koskisivat myös sukunimen suojaan liittyviä säännöksiä väljentäen nykyisiä. Siksi on tärkeää, että mahdollisimman moni harvinainen sukunimi suojataan, jotta Suomalaisuuden Liitto kykenee käytännössä havainnollisesti osoittamaan, että nykyisiä sukunimensuojaa turvaavia säännöksiä ei ole syytä heikentää.

Lähteet:

Kirjallisuus

Thilman - Suomalaisia sukuja ja sukunimiä.

Talve - Suomalaisen kansanelämän historialliset taustatekijät.

Heraldica Fennica

Suuri tietokirja 7

Spectrum 11

Lehdet

Kanava 6/1979

Suomen Kuvalehti 20.6.1980

Aamulehti 7.11.1980

Anna

Seura